

DĚTI Z BIALYSTOKU (*Josef Märc*)

Klip: Děti z Bialystoku

„Věnováno Haně Greenfieldové a její knížce Z Kolína do Jeruzaléma“

Předmět:

- dějepis
- český jazyk

Věk:

- žáci víceletých gymnázií (kvinta - oktáva)
- žáci čtyřletých gymnázií a SŠ (1.-4. ročník)

Počet žáků:

- do 30 osob

Časový rozsah:

- 2krát 45 minut
- modelová dvojhodinovka je vystavena tím způsobem, že v optimálním případě bude jedna vyučovací hodina zařazena do výuky dějepisu a jedna do výuky českého jazyka v rámci mezioborových vztahů

Cíle:

- žák bude schopen seřadit významné události holokaustu v kontextu dějin nacistického Německa a druhé světové války
- žák bude schopen uvědomit si základní momenty, souvislosti a podmínky pro uskutečňování genocidy
- žák se bude orientovat v dějinách druhé světové války, v dějinách holokaustu, bude schopen si uvědomovat souvislost mezi válečnými cíli nacistů a jejich přístupem k židovskému etniku
- žák bude schopen zařazovat jednotlivé situace, události a individuální svědectví do historického kontextu „velkých dějin“
- žák bude schopen formulovat a objasnit souvislosti významných událostí v historii nacismu, druhé světové války, holokaustu
- žák bude schopen uvědomit si různé vypovídací hodnoty rozmanitých historických pramenů a literatury

Předpokládané důležité znalosti a dovednosti žáků:

- žáci znají historii 2.světové války, která byla probírána v předchozích hodinách, nicméně nemusejí mít znalosti o problematice holokaustu

Didaktická technika:

- DVD přehrávač nebo PC (případně notebook) s příslušným softwarem
- televizor nebo dataprojektor
- obyčejná tabule nebo flipchart
- přiložené DVD (klip „Děti z Bialystoku“)

Vyučovací prostředky:

- dějepisné atlasy – mapy, kde je zachycen průběh 2.světové války (v množství podle počtu žáků)
- nástěnná dějepisná mapa Evropy, či světa, na které je zachycen průběh 2.sv.války
- čisté papíry formátu A4 v množství podle počtu žáků
- namnožený pracovní list č.1 - tabulka „Nacismus – 2.světová válka – Holokaust“ v množství podle počtu žáků společně se zadáním domácího úkolu a seznamem událostí - viz příloha k této hodině
- namnožené pracovní listy č.2-4 (viz příloha k této hodině). Každý list bude namnožen v množství: počet žáků dělený třemi.

Pozn.: Všechny obrázky na pracovních listech č.2-4 zachycují příjezd transportu dětí z ghetta Bialystok do Terezína. Na pracovním listě č.2 je obrázek od Helgy Weissové pracovním listě č.3 stejná situace zachycená Ernstem Morganem a autorem obrázku na pracovním listě č.4 je Leo Haas.

- prezentace v powerpointu vytvořená podle údajů v listu pro učitele č.1 – viz příloha k této hodině

Příprava učitele:

- zhlédnutí klipu „Děti z Bialystoku“
- osvojení (zopakování si) základních znalostí problematiky holokaustu a terezínského ghetta
- příprava výše uvedené didaktické techniky a vyučovacích prostředků

Seznam použitých metod:

- předjímání (vytváření hypotéz)
- samostatná práce
- učení ve skupině
- diskuse
- multimediální výuka

Mezioborové přesahy a vazby:

- český jazyk: mediální výchova
- základy společenských věd: rasismus, xenofobie, antisemitismus
- dějepis: 30. -50. léta 20. století

Postup práce v 1. hodině (dějepis):

1/ Zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny – 2 minuty

- formality, zápis do třídní knihy, apod.

2/ Kontrola domácího úkolu, který byl zadán v předchozí hodině a měl žáky na probíranou látku připravit – 2 minuty

- žákům byl v předchozí hodině zadán domácí úkol: Byl jim rozdán pracovní list č.1 - tabulka „Nacismus – 2.světová válka – Holokaust“ společně se seznamem událostí. Jejich úkolem bylo události do tabulky přiřadit k správným letopočtům (pozn.: k některým letopočtům patří více než jedna událost). Poté se měli žáci pokusit najít souvislosti mezi událostmi uvedenými ve stejném řádku.
- domácí úkol je zkontrolován
- učitel se zeptá žáků, zda jim během práce na domácím úkolu nevystaly nějaké další otázky, na které neznají odpověď nebo si jí nejsou jisti. Otázky jsou zapisovány na flipchart. Učitel vyzve žáky, aby ze zapsaného zvolili otázku, která se jim zdá obzvláště zásadní a důležitá. Nicméně nesnaží se hledat odpovědi.

3/ Samostatná práce s tabulkou a mapou (dějepisným atlasem) – 8 minut

- žákům je zadána samostatná práce: „Na základě svých znalostí si připravte osnovu k mluvenému vystoupení na následující témata:
1/ Druhá světová válka v Evropě,
2/ Stupňování útlaku židovského obyvatelstva na nacisty ovládaném území.“
Polovina žáků si připravuje téma 1, polovina žáků téma 2. K přípravě využijí jako pomůcku dějepisný atlas a tabulku, s kterou pracovali doma a též v předcházejících minutách.

4/ Prezentace samostatné práce – 10 minut

- učitel vybere jednoho žáka k mluvenému vystoupení na téma 1
- žák prezentuje připravený text, při němž může využívat i nástěnnou mapu
- učitel vybere jednoho žáka k mluvenému vystoupení na téma 2
- žák prezentuje připravený text, při němž může využívat i nástěnnou mapu

5/ Diskuze – 10 minut

- učitel se vrátí k otázkám žáků, které byly zapsány na začátku hodiny na flipchart, a to tak, že vybídne žáky, zda dokážou odpovědět na některou

z napsaných otázek. Ty, na které byla nalezena uspokojivá odpověď, učitel označí. Případně je možné otázky doformulovat.

Pozn.: Pokud nebude chtít učitel pracovat s napsanými žákovskými otázkami, případně pokud nebudou žádné k dispozici, může žáky vybídnout k rozvinutí diskuze například takto:

1/ Popište souvislosti mezi průběhem druhé světové války a holokaustem.

2/ Objašněte výrok: „Nacisté vedli válku nejen na bojištích, ale také proti židovskému obyvatelstvu.“

Během následné diskuze mohou opět žáky napadat mnohé otázky, které jsou zapisovány na flipchart.

6/ Výklad: „terezínské ghetto“ – 10 minut

- učitel má stručný výklad na téma ghetto Terezín s využitím připravené prezentace v powerpointu, kterou si připravil podle listu pro učitele č.1. Vysvětlí žákům, proč bylo ghetto založeno, v jaké době a jaké plnilo funkce, seznámí je stručně s problematikou transportů, skladbou obyvatel, správou ghetta, s osudy dětských vězňů.
- během výkladu žáci mohou pokládat otázky, které jsou zapisovány na flipchart.

7/ Závěr – 3 minuty

- učitel zrekapituluje otázky, které byly zapsány během výkladu. Každý žák si napíše do svých poznámek jednu otázku, jež ho nejvíce zaujala a na kterou by chtěl nalézt odpověď.

Postup práce v 2. hodině (český jazyk):

1/ Zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny – 2 minuty

- formality, zápis do třídnice, apod.
- připomenutí tématu z minulé hodiny

2/ Práce s pracovními listy – 15 minut

- žáci se rozdělí do skupin po třech. Každá trojice dostane jeden pracovní list č.2, č.3 a č.4. Na prvním listě je obrázek od Helgy Hoškové, na druhém od Lea Haase, na třetím od Ernsta Morgana. Všechny tři zachycují děti z Bialystoku v Terezíně, nicméně tyto skutečnosti učitel žákům neprozrazuje.
- učitel sdělí žákům, aby si každý ve trojici vzal pouze jeden pracovní list a pokusil se samostatně odpovědět na otázky na něm uvedené.
- až budou mít žáci úkoly splněné, vzájemně si obrázky ve skupinách porovnají. Zjistí (učitel jim může prozradit), že obrázky si jsou velmi podobné a že situace na nich zachycená je identická.
- učitel zadá další úkol. Vyzve žáky, aby opět odpověděli na otázky uvedené na pracovních listech, nicméně tentokrát ve skupinách po třech, do kterých byly rozděleny.

- učitel vyzve jednu skupinu, aby prezentovala své odpovědi na uvedené otázky
- po prezentaci se učitel zeptá ostatních skupin, zda se odpovědi skupiny, která prezentovala, lišily nějak od jejich odpovědí. V krátké diskuzi mohou ostatní žáci doplnit prezentované schéma.
- učitel vyzve žáky, aby si zapsali do sešitu pro ně v dané chvíli nejpříjemnější hypotézu k tématu, kde se situace na obrázcích odehrává, kdo jsou zachycené postavy a odkud a kam jdou?
- učitel položí žákům další otázky: Jak věrohodné jsou podle Vás Vaše domněnky? Můžete svůj odhad udat třeba v procentech (na kolik procent si věříte, že je správný)? Který argument považujete pro svou domněnku za nejdůležitější? Co byste potřebovali ještě získat za informace, abyste se dopátrali správné odpovědi?

3/ Práce s nahrávkou výpovědí pamětníků s názvem „Děti z Bialystoku“ – 10 až 13 minut

- učitel rozdává každé skupině 1 čistý papír formátu A4, na který si nakreslí velkou schématickou postavu, která má symbolizovat dítě
- učitel vyzve skupiny, aby do postavy zapsaly informace, které se jim zdají hodnověrné (každý sám), tzn. takové informace, na kterých se v skupině všichni shodli. Informace (tvrzení), na kterých se v skupině neshodli, zapíší mimo postavu.
- učitel promítne klip s výpověďmi pamětníků „Děti z Bialystoku“, nicméně nikoliv najednou, ale rozfázovaně: po každé výpovědi (celkem je jich 5) učitel zastaví na 1 minutu promítání. Během každé pauzy si žáci ve skupinách zapisují informace týkající se dětí z Bialystoku na papíry s postavou. Informace, na kterých se shodnou, že jsou hodnověrné, zapíší do postavy, nehodnověrné zapisují mimo postavu.
- učitel na tabuli nakreslí dvě velké schématické postavy. 2 zástupci každé skupiny žáků do jedné postavy na tabuli napíší tvrzení, na kterých se shodli, že jsou hodnověrná, do druhé na kterých se neshodli.
- po zapsání poznámek do nakreslených postav na tabuli učitel žákům pokládá otázky, na které žáci několika málo slovy rychle odpovídají písemně do svých sešitů: Odhadněte, jak věrohodná se Vám zdají vyprávění pamětníků? Můžete svůj odhad udat třeba v procentech (na kolik procent jim věříte, že vypovídali pravdu)? Které argumenty zpochybňují jejich věrohodnost? Co byste potřebovali ještě získat za informace, abyste výpovědím zcela věřili? Na co byste se vypovídajícího ještě potřebovali zeptat?

4/ Společná reflexe hypotéz a zjištěného – 12 až 15 minut

- učitel položí žákům následující otázky:
 1. zjistili jste, že se jedná o děti z Bialystoku. V čem se Vaše původní hypotézy nepotvrdily, když jste tipovali, o koho se jedná, kde je situace zachycena a odkud a kam jdou postavy na obrázcích? Proč se nepotvrdily?
 2. Co byste ještě potřebovali doplnit, vědět, zjistit?
 3. Na co byste se vypovídajících pamětníků ještě potřebovali zeptat?

4. Mohli vypovídající pamětníci přesně vědět o tom, co popisují, co se tehdy dělo? Zdůvodněte svá tvrzení.

5/ Zadání samostatné práce, kterou žáci dodělají jako domácí úkol – 3 minuty

- učitel rozdá každému žákovi pracovní list č.5 s úryvky textů o dětech z Bialystoku společně s na něm uvedenými úkoly a zadá jim jeho vypracování jako domácí úkol

PŘÍLOHY:

Pracovní list č. 1: - Tabulka „NACISMUS – 2.SVĚTOVÁ VÁLKA – HOLOKAUST“

Zadání úkolu: Přiřaďte k správným letopočtům jednotlivé události uvedené v seznamu (pozn.: k některým letopočtům patří více než jedna událost)! Pokuste se nalézt souvislosti mezi událostmi uvedenými v řádcích!

ATENTÁT NA HEYDRICHA
INVAZE V NORMANDII
KONEC VÁLKY V EVROPĚ
NAPADENÍ SSSR NĚMECKEM
NÁSTUP HITLERA K MOCI
KAPITULACE NĚMECKÉ 6.ARMÁDY U STALINGRADU
NAPADENÍ POLSKA NĚMECKEM
ANŠLUS RAKOUSKA
MNICHOVSKÁ DOHODA
VZNIK PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA
POSTUPIMSKÁ KONFERENCE
ZAHÁJENÍ NORIMBERSKÉHO PROCESU
NAPADENÍ STÁTŮ ZÁPADNÍ A SEVERNÍ EVROPY NĚMECKEM
ZAVEDENÍ VŠEOBECNÉ BRANNÉ POVINNOSTI V NACISTICKÉM NĚMECKU

ROK	NACISMUS A VÁLKA V EVROPĚ	NACISMUS A HOLOKAUST	POZNÁMKY
1933		zřízení prvního koncentračního tábora (Dachau)	
1935		Norimberské zákony	
1938		Křišťálová noc	
1939		téměř poslední možnost židovské emigrace z území pod nacistickou kontrolou	
1940		nacisté zvažují deportace Židů na ostrov Madagaskar	
1941		zřízení tábora Osvětim II.- Březinka (Auschwitz II- Birkenau); zřízení ghetta Terezín	
1942		konference ve Wannsee; zřízení vyhlazovacích táborů Belzec a Treblinka	
1943		povstání ve varšavském ghettu	
1944		likvidace terezínského rodinného tábora v Auschwitz II – Birkenau; návštěva delegace Červeného kříže v Terezíně	
1945		osvobození Auschwitz a dalších koncentračních táborů	

Pracovní list č. 2:

1. Popište postavy, jež vidíte na obrázku. Co dělají?
2. Zkuste odhadnout, kde a kdy se zobrazené odehrává? Jakou situaci obraz zachycuje? Na čem jsou založeny Vaše hypotézy?
3. Zamyslete se nad detaily obrázku. Na který byste upozornili, můžete ho osvětlit? Navrhnout hypotézu?
4. Jak byste obrázek nazvali?
5. Odhadněte, kdo byl nejspíše autorem obrázku?

NÁZEV OBRÁZKU:

Obrázek je převzatý z publikace Hana GREENFIELD, Z Kolína do Jeruzaléma, Praha, b.d., s.76., taktéž Helga WEISSOVÁ, Zeichne, was Du siehst, Göttingen 1998., s.127.

Pracovní list č. 3:

1. Popište postavy, jež vidíte na obrázku. Co dělají?
2. Zkuste odhadnout, kde a kdy se zobrazené odehrává? Jakou situaci obraz zachycuje? Na čem jsou založeny Vaše hypotézy?
3. Zamyslete se nad detaily obrázku. Na který byste upozornili, můžete ho osvětlit? Navrhnout hypotézu?
4. Jak byste obrázek nazvali?
5. Odhadněte, kdo byl nejspíše autorem obrázku?

NÁZEV OBRÁZKU:

Obrázek je převzatý z publikace Hana GREENFIELD, Z Kolína do Jeruzaléma, Praha, b.d., s.74.

Pracovní list č. 4:

1. Popište postavy, jež vidíte na obrázku. Co dělají?
2. Zkuste odhadnout, kde a kdy se zobrazené odehrává? Jakou situaci obraz zachycuje? Na čem jsou založeny Vaše hypotézy?
3. Zamyslete se nad detaily obrázku. Na který byste upozornili, můžete ho osvětlit? Navrhnout hypotézu? Co je možné zjistit z výrazu tváře dětí?
4. Jak byste obrázek nazvali?
5. Odhadněte, kdo byl nejspíše autorem obrázku?

NÁZEV OBRÁZKU:

Originál obrázku je uložen ve sbírkách Památníku Terezín, PT 1927.

Pracovní list č. 5:

Úryvek 1

„29.8. 1943. Přijely včera v pět hodin odpoledne. V noci bylo povoláno několik ošetřovatelek a lékařů. Vypadají strašně. Nedá se ani odhadnout jejich věk, mají všichni staré, strhané obličejy a drobounká tělíčka. Mají vši. Všechny mají tak vystrašené oči a zděšeně se bránily jít do koupelny, bály se plynu.“

(Hana GREENFIELD, Z Kolína do Jeruzaléma, Praha, b.d., s.89. Jedná se o úryvek z deníku tehdy čtrnáctileté Helgy Weissové).

Úryvek 2

„24. srpna 1943 bylo do Terezína dopraveno 1 260 dětí. V předvečer Jom Kippuru, 7. října 1943 byl transport Dn/a, sestávající z 1260 dětí a 53 dospělých, ihned po příjezdu do Osvětimi poslán do plynových komor. Děti pocházely z Bialystoku. Jejich rodiče byli zastřeleni při povstání v ghettu v srpnu 1943.“

(H.G.ADLER: Terezín. Tvář nuceného společenství I, Dějiny, české vydání – Brno 2006, s.77, 92, 285-6. Citováno podle Hana GREENFIELD, c.d., s.78. Text poprvé uveřejněn roku 1955).

Úryvek 3

„Upoutal mne titul na jednom listě: ABTRANSPORT DN/5.10. 1943. Byl to datum odjezdu dětí z Terezína. Začala jsem dokument pečlivě studovat a našla zapsaná jména stovek dětí. Třesoucí rukou jsem obracela stránku za stránkou, až jsem se dostala k seznamu dospělých, a tam jsem uviděla matčino jméno! Seznam pochází z terezínského ghetta. Je úplný: 53 dospělých a 1 196 dětí je tam uvedeno jménem, včetně data a místa narození a jmen obou rodičů. Z některých rodin byly transportovány tři, čtyři děti. Nejstaršímu bylo čtrnáct a nejmladšímu pět let. V seznamu doprovázejících je i jméno Ottilie Kafkové, sestry pražského spisovatele Franze Kafky. Dětská sestra, vězeň číslo 25, byla moje matka.“

(Hana Greenfield, c.d., s.73.)

Úkoly:

A/ Na základě úryvků textů dotvořte historii dětí z Bialystoku podle následujících bodů (dodržte schéma odborného textu).

1. Děti z Bialystoku v Terezíně - kdy, kde?
2. Čím bylo zvláštní postavení těchto dětí v Terezíně?
3. Co si o nich mysleli v ghettu? Jak si vysvětlovali jejich situaci?
4. Jaké byly (nacistické) důvody pro zvláštní přístup k dětem z Bialystoku?

B/ Na volný list papíru napište text (publicistický, esejistický) na jedno z následujících témat

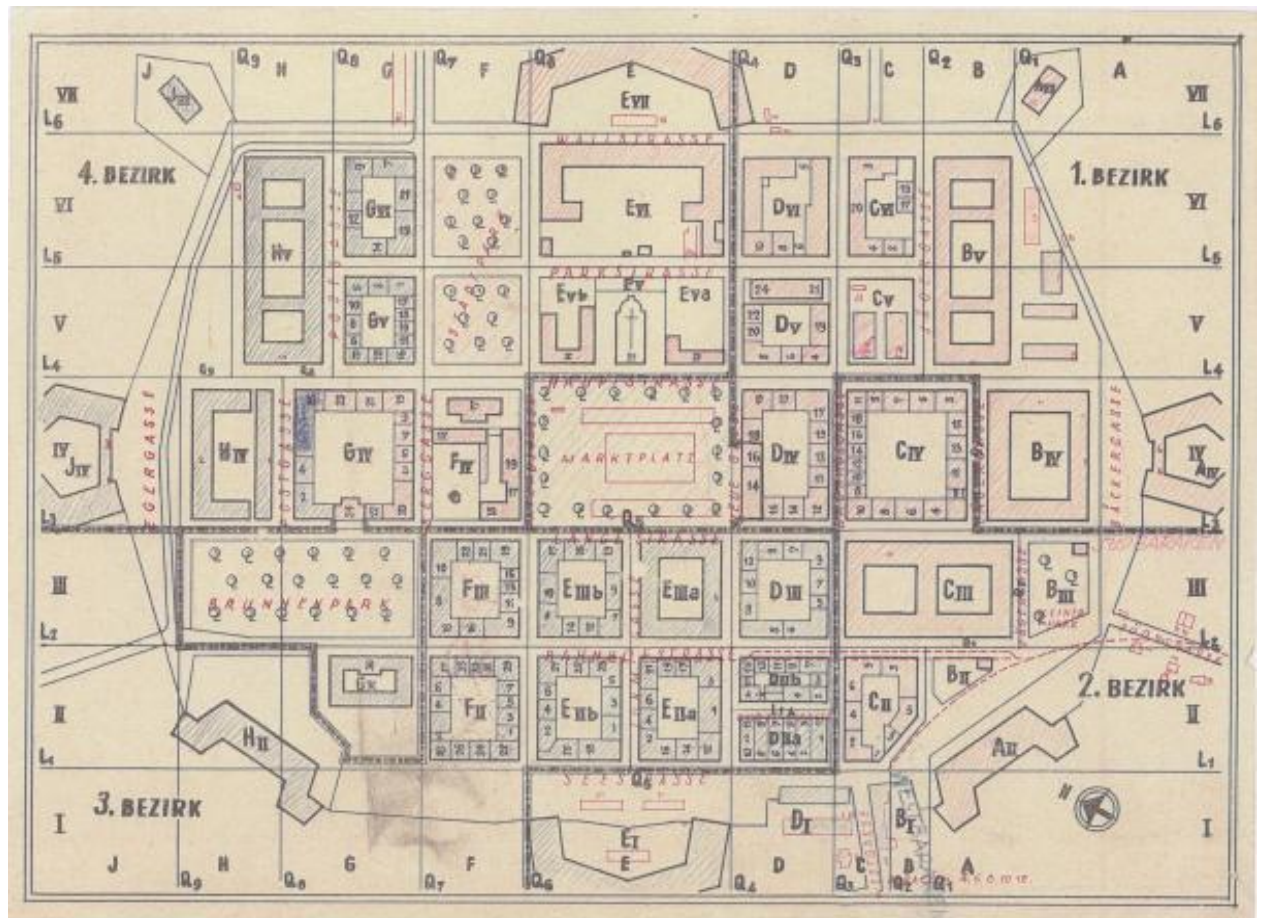
1. Když prarodiče vyprávějí...
2. Jak jsem objevoval(a) pravdu...
3. Od obrázku ke skutečnosti...
4. Od vyprávění ke skutečnosti...
5. Co si budu pamatovat z tohoto týdne za padesát let...

List pro učitele č.1:

Pro učitele: Připravte si prezentaci v powerpointu (kterou využijete k ilustraci svého výkladu o terezínském ghettu), a to podle následujícího vzoru:

1/ Na prvním listě prezentace představte žákům tuto mapu terezínského ghetta.

TEREZÍNSKÉ GHETTO

2/ Na druhém listě prezentace uveďte následující údaje:

TEREZÍN - GHETTO – VZNIK (DŮVODY):

- PŘEHLEDNÝ PŮDORYS
- HRADBY
- PROSTORNÉ BUDOVY (KASÁRNA)
- BLÍZKOST ŽELEZNICE
- BLÍZKOST HRANIC PROTEKTORÁTU

3/ Na třetím listě prezentace uveďte následující údaje:

TEREZÍN – GHETTO - FUNKCE

- SHROMAŽĎOVACÍ A PRŮCHOZÍ (PRO ŽIDOVSKÉ OBYVATELSTVO Z PROTEKTORÁTU I DALŠÍCH ZEMÍ – NĚMECKA, RAKOUSKA, DÁNSKA, NIZOZEMÍ, SLOVENSKA, MAĎARSKA)
- PROPAGANDISTICKÁ / ALIBISTICKÁ (NATOČEN PROPAGANDISTICKÝ FILM, NÁVŠTĚVA DELEGACE ČERVENÉHO KŘÍŽE, APOD.)
- DECIMAČNÍ (ŠPATNÉ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY = VYSOKÁ ÚMRTNOST)

4/ Na čtvrtém listě prezentace uveďte následující údaje:

TEREZÍN – GHETTO – ORGANIZACE

- STRUKTURA MOCI: VEDENÍ – SS, DOZOR – ČEŠTÍ ČETNÍCI, ŽIDOVSKÁ STRÁŽ GHETTA, ŽIDOVSKÁ SAMOSPRÁVA)
- KAŽDODENNOST: ZÁKAZY, PŘÍKAZY, PŘELIDNĚNOST, ZPRAVIDLA ODDĚLENÍ RODIN – UBYTOVÁNÍ ZVLÁŠŤ PODLE POHLAVÍ A VĚKU, SMRT (CELKEM 33 818 ZEMŘELÝCH)
- KULTURA – HOLOKAUSTOVÉ UMĚNÍ (VÝTVARNÉ UMĚNÍ, HUDBA – NAPŘ. DĚTSKÁ OPERA BRUNDIBÁR, LITERATURA, PŘEDNÁŠKY, VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ)

STATISTIKA – PŘÍCHOZÍMI TRANSPORTY DO 20.4.1945 – 139 667 LIDÍ,
ODCHOZÍMI TRANSPORTY - 86 934 LIDÍ (Z NICH PŘEŽILO 3586 LIDÍ)